

5 ZÁKLADNÍ EKONOMICKÉ SOUVISLOSTI PREFERENČNÍ LIBERALIZACE

5.1 Analýza jednostranné diskriminační liberalizace

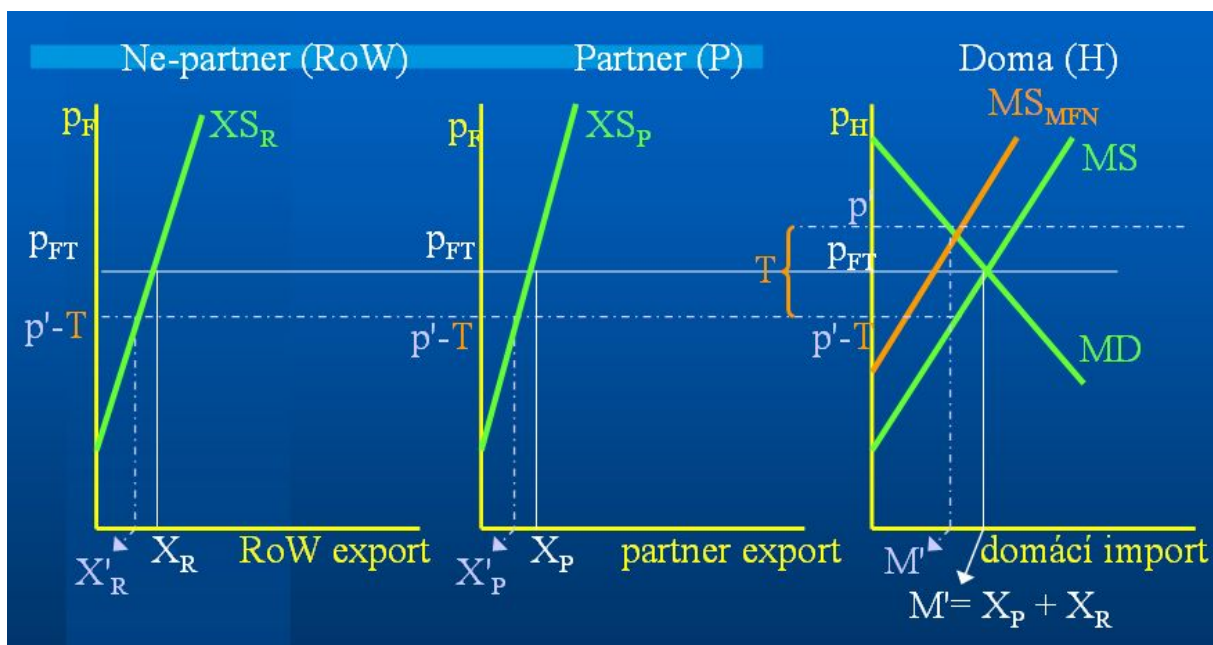
Nediskriminační liberalizace znamená, že země uvalí stejná cla na všechny ostatní země. Realita je však taková, že všechny evropské a i většina ostatních zemí světa dělá mezi jednotlivými národy rozdíly, které se mimo jiné projevují i výši obchodních bariér – diskriminační liberalizace.

V této kapitole se budeme zabývat ekonomické dopady takovéto diskriminační liberalizace.

5.1.1 PTA (Preferential Trade Arrangement) diagram

Předpokladem diskriminační liberalizace je existence alespoň tří zemí – nejméně dvě, které jsou integrované a nejméně jedna, která leží vně této integrace. My si nejprve rozšíříme náš MD-MS diagram na dva zdroje importu.

Rovnováha volného obchodu

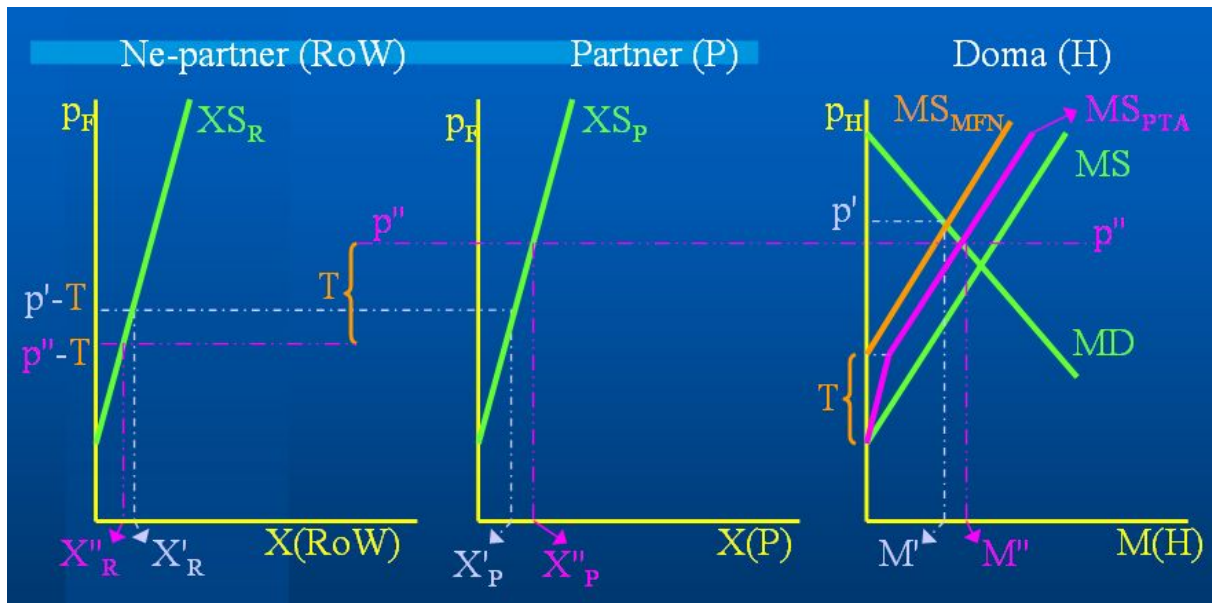


Na dvou obrázcích vlevo vidíme exportní nabídkové křivky dvou různých typů zemí – partnerské (partner) a ze zbytku světa (RoW – Rest of World), budeme předpokládat, že obě tyto země jsou identické. K určení rovnováhy v systému volného obchodu musíme najít bod, kde se $MS = MD$. Jak ale určit MS křivku, když máme dva potenciální importéry? Stejně jako v klasické mikroekonomii – horizontálním součtem. Tuto křivku pak vidíme v pravém obrázku. Cena volného obchodu je pak P_{FT} , celkový import je M , přičemž RoW země importuje X_R zboží a partnerská země X_P zboží.

MFN cla a dva importní dodavatelé

Budeme předpokládat uvalení cel o velikosti T na obě země. Cla posunou křivku MS vzhůru právě o T (křivka MS_{MFN}). Importované množství bude M' ($X'_P + X'_R$), domácí cena P' a cena v sousedních zemích $P' - T$. Graficky máme tuto situaci znázorněnou na obrázku.

5.1.2 Cenový a množstevní efekt vyvolaný diskriminační liberalizací



Domácí země provedla liberalizaci na preferenční bázi, odstranila cla pouze pro partnerskou zemi.

Toto opatření mělo za následek posun křivky MS (MS_{MFN}) na MS_{PTA} (PTA – preferential trade arrangement). Z obrázku můžeme vyčíst, že křivka MS_{PTA} leží mezi křivkami MS a MS_{MFN} . Toto je správná odpověď s jednou malou modifikací. Tuto modifikaci pochopíme, budeme-li vědět, jak se křivka MS_{PTA} konstruuje.

Cla zamezují tomu, aby RoW země mohla do domácí země exportovat zboží pod úrovní P_a (odečteme-li cla, pak $P_a = P^*$ a to je dolní hranice ceny od které jsou firmy RoW ochotny exportovat zboží). Partnerské firmy nemusí platit cla – jsou tedy ochotny dodávat již za cenu P^* , do bodu 1 budou tedy do domácí země importovat jen partnerské země (nejedná se o horizontální součet, ale o rovnoběžku s křivkou XS_P), od bodu 1 již partnerské i RoW země (křivka MS_{PTA} má již obvyklý tvar, jde o horizontální součet XS_R a XS_P).

Domácí cenové změny a konfliktní přes-hraniční změny

MS_{PTA} a MD křivky se protínají na cenové úrovni P'' , toto je tedy nová po-PTA domácí cena. Je nutno zmínit, že nynější cena je nižší než po MFN cena P' , neboť partnerské firmy mohou dovážet bez cel.

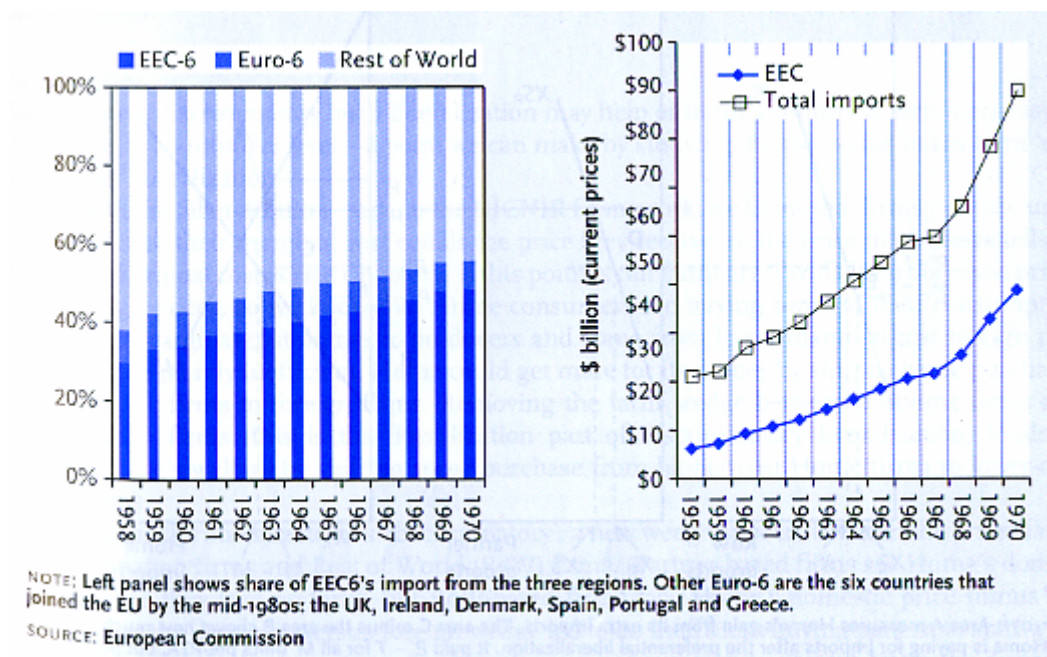
Dopad na ceny přes-hraničních zemí je složitější. Pro partnerské firmy to znamená, že cena stoupla z před-liberalizační $P' - T$ na po-liberalizační P'' . Avšak pro RoW země cena klesla z $P' - T$ na $P'' - T$. Jedním z důvodů je, že pokud RoW země chce zůstat exportu-

schopná do domácí země, musí mít alespoň takové ceny, jako má partnerská země a protože musí platit cla, jsou právě nižší o ta cla.

Přesměrování dodávek (supply switching)

Díky tomu, že se partnerským firmám jeví ceny jako vyšší (neplatí již cla), zvýší svůj export z X_p' na X_p'' . RoW export naopak sníží z X_R' na X_R'' , protože ceny za hranicí klesly. Tento efekt vyvolaný diskriminační liberalizací, kdy partnerská země dodává více na úkor ne-partnerské země, se nazývá supply switching nebo trade diversion.

Byl tento efekt patrný i po vytvoření celní unie v rámci EEC v letech 1958 až 1968?



Na obrázku vidíme, že byl i nebyl. Ano, relativní podíl vzájemného obchodu zúčastněných zemích rostl, ale v absolutních číslech nedošlo k omezení obchodu z ostatních zemí, neboť v této době došlo v rámci EEC k výraznému nárůstu obchodu se všemi zeměmi.

Celkové cenové a množství efekty z diskriminační liberalizace můžeme shrnout v následujících bodech:

- Domácí cena produktu klesly z P' na P'' .
- Cena stejného produktu v RoW zemi klesla z $P' - T$ na $P'' - T$.
- Cena stejného produktu v partnerské zemi stoupla z $P' - T$ na P'' .
- Podíl exportu RoW klesl.
- Podíl exportu partnerské země vzrostl.
- Celkový domácí import vzrostl z M' na M'' .

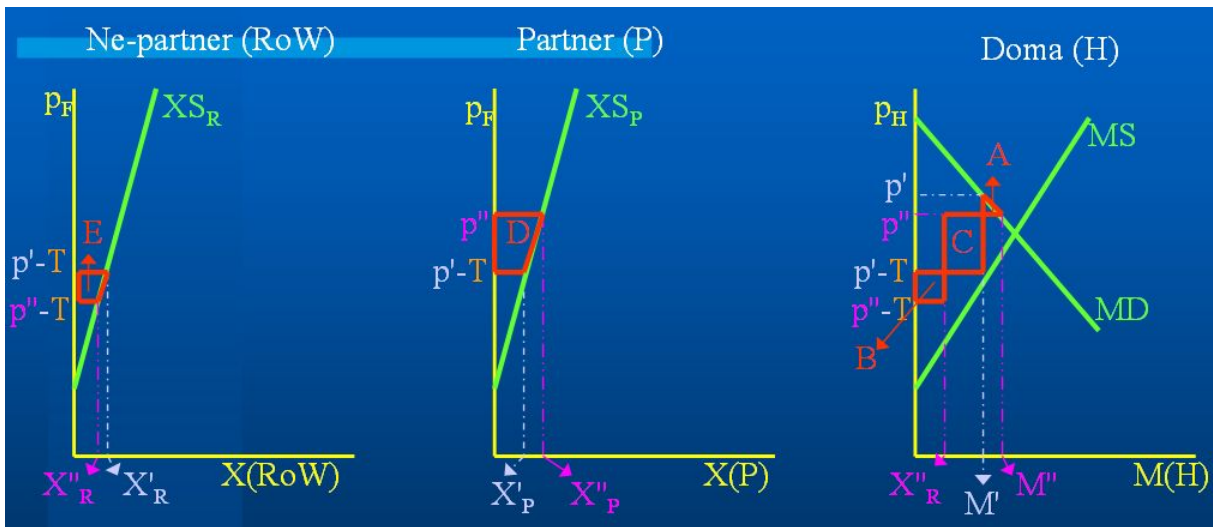
5.1.3 Analýza bohatství (přebytky)

Diskriminační liberalizace přináší přímé efekty na ostatní dotčené státy. Partnerský stát získá D, protože prodává za vyšší cenu a prodává i větší množství (pozitivní border price efekt a pozitivní trade volume efekt). RoW ztrácí E s reverzních důvodů jako partnerský stát (negativní border price efekt a negativní trade volume efekt).

Efekt na domácí ekonomiku je složitější. Preferenční celní liberalizace přinesla volume efekt a dva v konfliktu stojící border price efekty. Vzrůst importu (volume efekt) přinesl vzrůst domácího bohatství o A.

Border price efekt nám říká, o kolik více či méně domácí zaplatí za importované zboží, vzhledem k období před PTA. Velikost domácího importu před PTA byla M' . Po PTA X_R'' bylo importováno z RoW a zbytek z partnerské země. Zboží z RoW mělo nižší ceny, tedy domácí na tom získali – oblast B. Zboží z partnerské země mělo vyšší ceny, tedy domácí na tom ztratili – oblast C. A co se týká border price efekt v oblasti mezi M' a M'' ?. Zde nelze vydefinovat, neboť toto je nový import a nelze jej porovnat s obdobím před PTA liberalizací.

Pokud dáme dohromady oba efekty, pak celkový vliv na bohatství je $A+B-C$. V našem případě se zdá být negativní, ale výsledek závisí na sklonu křivek a velikosti cla.



5.1.4 Intuice Vinerovy ambivalence: Trade creation a trade diversion

Skutečnost, že domácí země může jak ztratit, tak získat z preferenční liberalizace se nazývá Vinerovou ambivalencí, neboť Jacob Viner byl první, kdo na tuto skutečnost upozornil.

Intuice

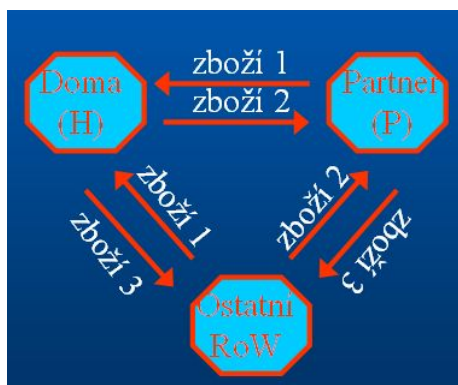
Z ekonomie víme, že firmy produkuje takové množství dokud se mezní náklady nerovnájí ceně. Tedy cena nám říká, jaké jsou mezní náklady firmy. Cla zvyšují domácí ceny vzhledem k cenám venku, víme tedy, že domácí spotřebitelé nakupují část své spotřeby za vyšší mezní náklady domácích producentů a část za nižší mezní náklady cizích producentů. To je jasně neefektivní. Domáci by za své peníze mohli získat více, pokud by přešli od nákupu domácího zboží k nákupu zboží zahraničního. Odstranění cel pro partnerské firmy směřuje k vzrůstu domácího bohatství díky většímu nákupu za nižší mezní náklady partnera než za vyšší mezní náklady domácích firem (trade creation).

Ale protože liberalizace je diskriminační vzniká nová mezera v cenách mezi firmami partnerské země a RoW firmami (partnerská firma prodává za celou cenu, kdežto RoW firma de facto za nižší, neboť v její ceně jsou promítnuty ještě cla). To vede k další neefektivitě. Speciálně domácí subjekty nakupují více od partnerských firem, jejichž náklady jsou vyšší a méně od RoW firem (trade diversion), jejichž náklady jsou nižší. Zkráceně, liberalizace odstraňuje neefektivitu, ale protože se jedná o diskriminační, tak další vytváří. Takže je jasné, že diskriminační liberalizace přináší ambivalentní efekt na bohatství.

5.2 Analýza celní unie

Co se týká evropské integrace, tak ta je vždy v určitém období postavena na určitém typu zóny volného obchodu (FTA). Pokud kromě toho, že zúčastněné země si odstraní vzájemně cla (princip FTA), ještě navíc vytvoří společný celní sazebník vůči třetím zemím, hovoříme o celní unii (CU).

Pro zjednodušení budeme předpokládat tři země. Dvě spolu vytvoří celní unii a třetí stojí vně. Dále budeme předpokládat, že původně všechny země uvalovaly MFN cla na všechny importy. Dále budeme předpokládat, že se obchoduje se třemi typy zboží (zboží 1,2,3). Každá země produkuje všechny tři typy produktu. Ale nákladová struktura je taková, že exportují vždy dvě zboží a třetí importují. Schéma vidíme v následujícím obrázku.

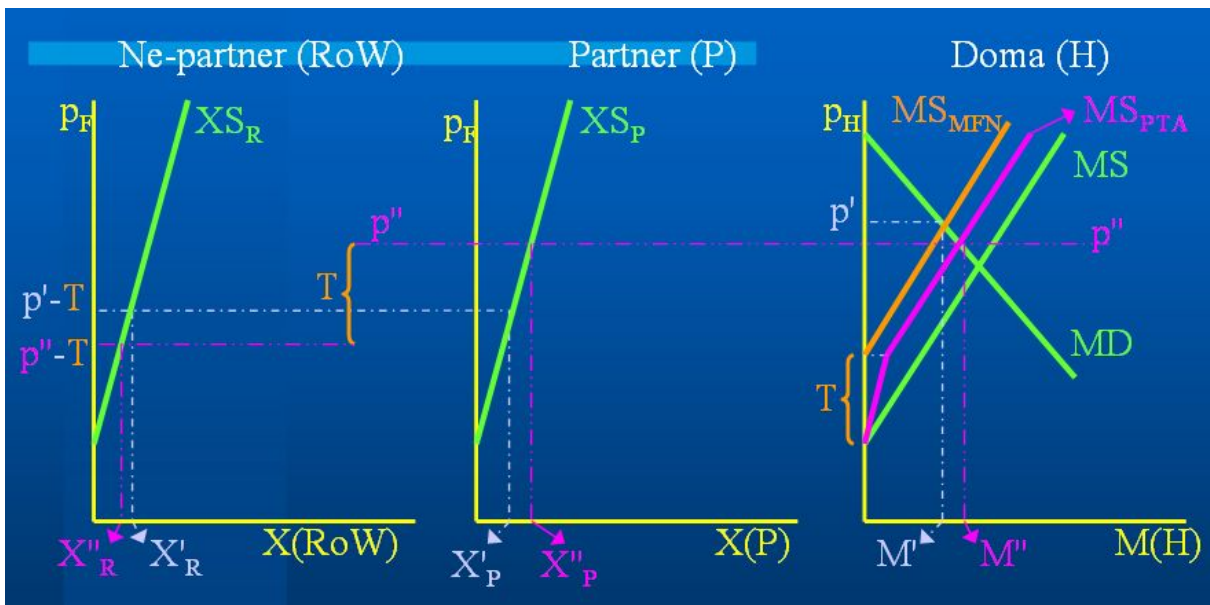


5.2.1 Cenové a množstevní efekty

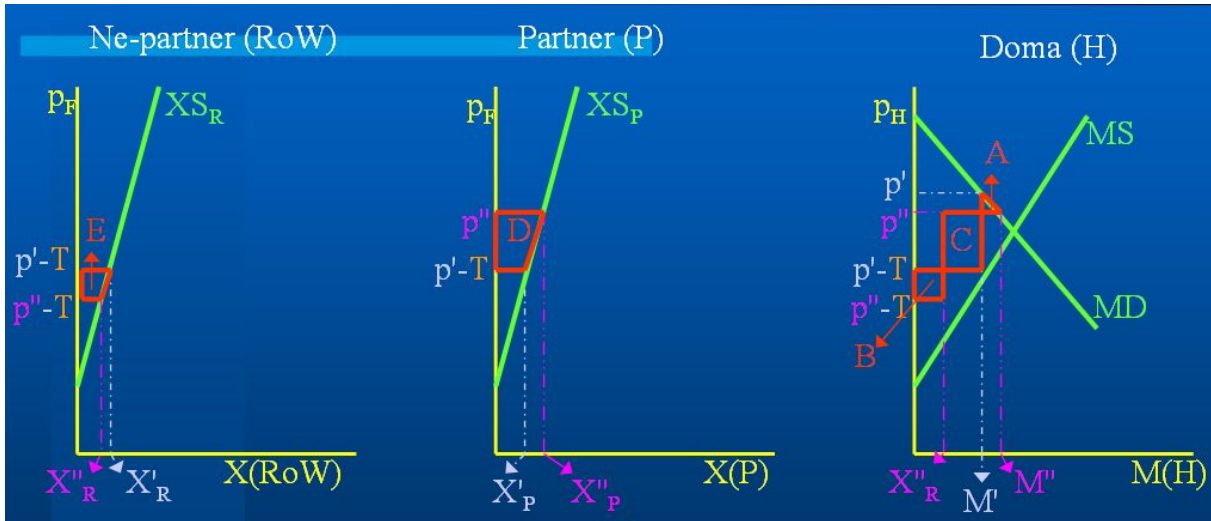
Vytvoření CU mezi domácí a partnerskou zemí, znamená odstranění cel o velikosti T na import zboží 1 z partnerské země a v partnerské zemi pak eliminace cel o velikosti T na zboží 2 z domácí země. Cla, kterým čelí RoW se nemění a protože původně měly všechny země stejnou úroveň MFN cel, není nutná ani harmonizace domácí a partnerské země vůči RoW, T představují společný celní sazebník vůči třetím zemím.

Nyní si vysvětlíme cenový a množstevní efekt.

Cena zboží 2 v partnerské zemi klesne z P' na P'' , ale cena, kterou získají domácí exportéři do partnerské země stoupne z $P' - T$ na P'' . Nic se nestane s vnitřními cenami v RoW zemi, ale exportéři z RoW čelí nižším cenám za svůj export do partnerské země (exportuje tam i domácí země, která nemusí platit cla). Co se týká množstevního efektu, tak domácí import stoupne z M' na M'' a domácí export do partnerské země stoupne z X_P' na X_P'' . RoW export do partnerské země klesne stejně jako na obrázku.

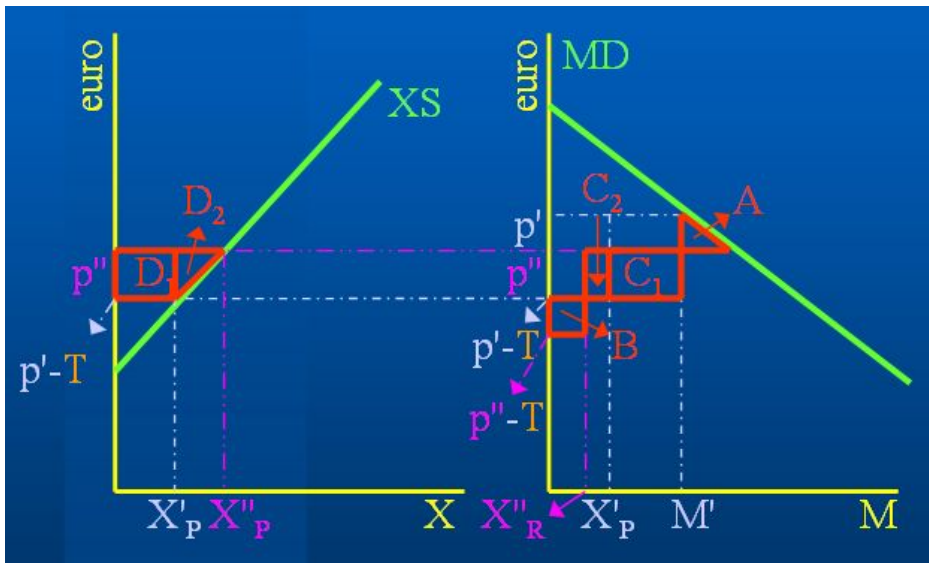


5.2.2 Efekt bohatství



Na domácím importním trhu (trh zboží 1), domácí získají $A+B-C$ (pravý obrázek). Na domácím exportním trhu (zboží 2), získají D . Efekty bohatství na partnerskou zemi jsou identické, neboť čelí identickým podmínkám jen s tím, že zboží 1 a zboží 2 se prohodí.

Pro dobré pochopení si dva pravé obrázky ještě více rozčleníme.



Domáci ztrácejí $C_1 + C_2$, protože odstranění cel znamená růst ceny, kterou musí platit za importované zboží z partnerské země (z $P' - T$ na P''). První oblast C_1 označuje kolik platí domácí země navíc za zboží 1 importované z partnerské země při stávajícím objemu. Domáci ztráta C_1 je ale zároveň ziskem partnerské země D_1 , která naopak z vyšších cen svých exportů zboží 1 těží. Naopak pak zisky a ztráty země utrží v případě zboží 2.

Oblast C_2 se trochu liší. Představuje přímé náklady z trade diversion. Původně bylo zboží v oblasti $X_P' - X_R''$ importováno z RoW země za cenu $P' - T$ po diskriminační

liberalizaci však toto množství navíc také dodávala partnerská země, ale již za cenu P'' , je to tedy ztráta uskutečněna díky omezení obchodu z třetí země.

Shrneme-li to s využitím vědomostí, že $C_1 = D_1$, pak čistý efekt pro domácí zemi je $+A + B + D_2 - C_2$. Tento výsledek může být pořád negativní, ale je zřejmé, že CU přináší pozitivnější efekt než prosté jednostranné snížení cel pro partnerskou zemi.

Ztráta RoW je naproti tomu 2krát větší než v předchozím příkladě, neboť oblast E ztrácí jak při exportu zboží 1 do domácí země, tak při exportu zboží 2 do partnerské země.

Sekundární změny plynoucích ze změny obchodní politiky

RoW bylo přinuceno zredukovat své exporty, ale nezredukovalo importy z domácí a partnerské země. Ačkoliv tento obchodní deficit může být udržitelný v SR, v LR se situace pravděpodobně změní. V reálném světě dojde v této situaci nejspíš k reálné depreciaci měny. Což znamená, že exporty do partnerské a domácí země zlevní a naopak importy z těchto zemí zdraží. Obě tyto změny mají pozitivní efekty bohatství pro domácí a partnerskou zemi, získají více za své exporty do RoW a budou platit méně za import z RoW. Toto bychom mohli označit za negativní cenový efekt pro RoW zemi plynoucí z vytvoření CU ostatních dvou zemí.

5.2.3 Frikční bariéry: Program 1992

Dalším bodem našeho studia, bude vysvětlení ekonomických důsledků plynoucích z odstraňování tzv. neviditelných překážek obchodu, dominující v evropské ekonomické integraci posledních tří dekad.

Cenové a množství efekty

Odstranění neviditelných překážek obchodu byl klíčovým úkolem pro vytvoření jednotného trhu. Pro zjednodušení budeme i nadále předpokládat naše tři země: domácí, partnerskou a RoW zemi. Země uvalily na své zboží takové frikční bariéry, které by se daly vyjádřit hodnotou T . Cílem politiky, je oboustranné eliminování T mezi domácí a partnerskou zemí, ale zanechání těchto překážek mezi partnerskou-RoW a domácí-RoW.

Cenové a množství efekty jsou analogické těm, které jsme zmiňovali v souvislosti s preferenční liberalizací. Tak například pro zboží 1.

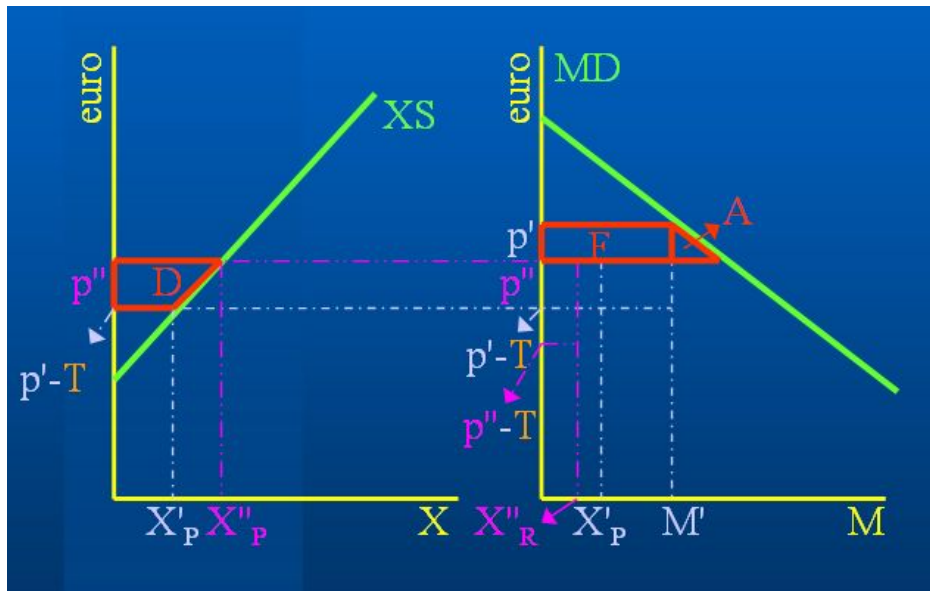
- domácí import zboží 1 vzrostl
- domácí cena zboží jedna klesla z P' na P''
- cena, kterou získají exportéři zboží 1 z partnerské země stoupla z $P' - T$ na P''
- cena, kterou získají exportéři zboží 1 z RoW země klesla z $P' - T$ na $P'' - T$
- podíl exportu partnerské země stoupl na úkor RoW země

Efekty bohatství

Efekt bohatství na domácí ekonomiku je jednoduchý. Stejně jako u cel, dochází k růstu spotřebitelského přebytku o $F + A$. Ale na rozdíl od cel, zde není přítomna ztráta celního výnosu, neboť ani před tím žádné celní výnosy nebyly. Odstranění frikčních překážek v obchodu tak vždycky znamená nižší cenu, kterou země platí za importy. Partnerské a RoW

země pocítí cenové změny svých exportů (partnerská – kladná změna, RoW – záporná změna), což povede k trade diversion, která ale nebude mít žádné efekty bohatství na domácí zemi.

Co se týká trhu zboží 2, kde domácí je exportér a partner importér, tak zde je také efekt bohatství kladný. Domácí exportér obdrží za své prodeje vyšší cenu a prodá více, tedy získá oblast D. Tedy celkový efekt z odstranění frikčních překážek obchodu bude $+D + F + A$.



Nevhodnost použití konceptu trade creation a trade diversion

Co se týká odstraňování frikčních bariér obchodu, tak každý typ liberalizace tohoto typu vede k celkově pozitivnímu border price efektu a celkově pozitivnímu trade volume efektu (kladný cenový i množstevní efekt).

5.3 CU versus FTA

Římská smlouva 1957 zavazovala všech šest původních členů k odstranění všech cel a kvót ve vzájemném obchodu, jednalo se tedy o vytvoření zóny volného obchodu. Ale navíc zavazovala členy k vytvoření jednotného celního sazebníku (CET), jednalo se tedy o celní unii. V reakci na tuto celní unii další národy Evropy vytvořily 1960 obchodní blok EFTA (European Free trade Association), kde se jednalo čistě o volný obchod mezi zúčastněnými zeměmi, rozhodování o celní politice vůči třetím zemím zůstalo v kompetenci jednotlivých vlád.

Jaký je klíčový rozdíl mezi CU a FTA, proč EEC zvolilo CU a EFTA zůstala u FTA? Tyto otázky se budeme snažit vysvětlit v následující kapitole.

5.3.1 Stop celním podvodům: trade deflection a rules of origin

Pokud jsou cla mezi dvěma zeměmi nulová a každá země má vůči třetím zemím jinou celní úroveň, začínají se objevovat celní spekulace. Pro příklad země domácí má nulovou sazbu vůči partnerské a 10% sazbu vůči RoW zemi, země partnerská má nulovou sazbu vůči zemi domácí a 5% sazbu vůči RoW zemi. Pak je jasné, že RoW zemi se vyplatí zboží, které je

určeno pro domácí zemi nejprve exportovat do partnerské, kde zaplatí 5 % cla a následně v rámci volného obchodu bude zboží převezeno z partnerské země do domácí. Tyto praktiky jsou známy pod názvem: trade deflection. K eliminaci těchto praktik mohou země přistoupit dvěma způsoby. Mohou vytvořit společný celní sazebník pro třetí země a tím přetransformovat FTA v CU nebo mohou povolit volný obchod se zbožím, které splňuje určitá pravidla obvykle včetně toho, že zboží nebylo vytvořeno v zemích, které se neúčastní FTA. Pravidla, které takovému bezcelnímu obchodu zamezují se označují jako rules of origin.

Problém, který je spojen s touto formou FTA vyplývá z toho, že v dnešním globálním světě je těžko určit, kde byl který výrobek vyroben. Například osobní počítače mají značku vyrobeno ve Švýcarsku, ačkoliv jednotlivé komponenty pocházejí z různých koutů světa.

Náklady rules of origin

Spotřební zboží, aby bylo zařazeno do bezcelního obchodu, musí patřit podle daných pravidel do určité klasifikace produktů. Takže do Švýcarska přijde zboží například z Asie pod nálepkou monitory a televize, ale pokud toto zboží má být exportováno dále, pak se po malých úpravách (přebalech, sestavení apod.) pře-klasifikuje na kancelářskou techniku a takto se vyexportuje do Norska. A protože zboží má švýcarskou nálepkou, může být bezcelně exportováno do Německa. Ale pro mnoho zboží jsou pravidla složitější a není tak jednoduché a levné přizpůsobit se jim. A díky těmto vysokým nákladům na splnění požadavků, mnoho firmám se více vyplatí zaplatit clo než se snažit o bezcelní obchod.

Dalším problémem rules of origin je, že se může jednat o skrytý protekcionismus. Protože pravidla jsou specifická vždy pro určitou úroveň produktu, může být pro ne-experta obtížné zboží správně ohodnotit – je to obdobné jako u technických překážek obchodu. Rules of origin jsou často sepisovány po konzultaci s domácími nejvýznamnějšími firmami v oboru a ty se snaží o to, aby byla pravidla taková, že bezcelně dovolí obchodovat jen málo firmám, nejlépe jen jim.

Jedním z velkých předností celní unie je to, že firmy nemusí demonstrovat originalitu produktu, když chtějí bezcelně obchodovat.

5.3.2 Politická integrace a celní unie

S výjimkou EU je většina preferenčního obchodu uskutečňována na principu FTA, nikoliv CU. Důvod je jednoduchý – politická integrace. Vytvořit společný celní sazebník je obtížné a je často nutné složitých politických jednání. Tak například, země, která má silně vyvinutý strojí průmysl se bude obávat levných dovozů z třetích zemí a bude požadovat velká cla na toto zboží., ale jiná země nemá strojí výrobu téměř žádnou a obává se při vysokých celních následných vysokých cen. A to v jednání přináší problémy.

Prakticky, vytvoření společného celního sazebníku si vyžaduje (alespoň na určité úrovni) společný rozhodovací proces. V EU o společném celním sazebníku rozhoduje Komise, ale takováto delegace pravomocí není ve světě obvyklá. Jen málo národů se chce vzdávat své národní suverenity. A důsledkem toho je, že většina obchodních bloků raději setrvává na úrovni FTA, než aby přešla do CU (NAFTA, EFTA...).

Dalším řešením, jak vytvořit CU je poslouchat rozhodnutí velkého národa, který se takovéto unie účastní. To je příklad Southern African Customs Union, kde dominantní roli hraje Jihoafrická republika, která celní sazebník vytvoří a ostatní účastníci jej respektují.

5.4 Pravidla WTO

Celosvětový obchod má svá pravidla, známá jako Všeobecná dohoda o clech a obchodu (GATT General Agreement on Tariffs and Trade) a také svou organizaci, Světovou obchodní organizaci (WTO World Trade Organization). Základním pravidlem WTO/GATT je nediskriminace v obchodní politice (princip MFN most favoured nation). Tento princip říká, že země smí uvalovat cla, ale pouze na nediskriminační bázi. Ale samozřejmě, že všechny preferenční liberalizace porušují tato pravidla. Jak je to možné? GATT vytvořilo speciální výjimku pro FTA a CU.

Základní ekonomická myšlenka je, že pokud dvě či více zemí odstraní si navzájem všechny obchodní překážky a přijmou společný celní sazebník, pak se pro ostatní obchodní partnery již nejeví, jako více malých států, ale jeden stát velký. Tato logika již ale nejde tak úplně přesně uplatnit na FTA, kde si země ponechávají své individuální celní sazebníky.

Konkrétně pak GATT ve svém článku 24 upravuje podmínky existence preferenčního obchodu. Zde pak máme nejdůležitější body.

- FTA a CU musí odstranit cla na v podstatě všechny obchod mezi členskými zeměmi.
- Postupné odstraňování cel se musí konat v přiměřených periodách. Ačkoliv není přesně vydefinováno pojmem: v podstatě všechny obchod, má se tím na mysli alespoň 80% obchodu a přijatelná doba je do 10ti let.
- Pro celní unii pak je důležitý další požadavek související se společným celním sazebníkem (CET). Ten říká, že cla, která jsou v CET nesmí být obecně větší než byla před jeho zavedením. To znamená, že členské státy nesmí harmonizovat cla na úrovni státu, který je má nejvyšší. Co se týká celního sazebníku EEC, pak ten znamenal redukci cel Francie a Itálie, nárůst cel Beneluxu a dílčí přesuny v clech Německa.

5.5 Empirické studie

Co se týká empirických studií ohledně efektů formování celní unie v EEC, musíme brát v potaz, že v té době ještě neexistovalo takové využití počítačů jako dnes a tak data jsou často hrubá a zkreslená.

Například Balassa (1975) uvádí, že vytvoření CU přidalo členským státům pouze 0,5 % jejich HDP. To se zase jiným pozorovatelům zdá velmi podhodnocené číslo. A tak dnes již jde jen obtížně určit, jaké přesné vlivy zformování CU v Evropě mělo.

5.6 Shrnutí

V této kapitole jsme se zaměřili na představení grafického modelu, z jehož pomocí, budeme ekonomické aspekty evropské integrace zkoumat. Dále jsme si ozřejmili některé množství a cenové efekty plynoucí z různých typů liberalizací obchodu. Důležité pro další studium je také základní pochopení efektů bohatství.